

Zbrano gradivo ima večplastno sporočilo. Za zgodovinarje bi bili na primer posebej zanimivi naslednji pesniški zapisi kot svojevrsten zgodovinski vir: *pesem, vojaška pesem* (Čemu pesmi? V hribih na Gorenjskem, Lili Marlen, Daleč zdaj so domači kraji), *odnos do Sovjetske zveze* (Je Stalin poklical, Pozdravljeni, bratje), *partizanska borba* (Savinjska kronika, Venec žrtvovanim, Mobilizirali smo, Sorici za Veliko noč), *znane osebnosti* (Alešu Stanovniku, Naš Daki), *okupatorjev teror* (Dražgoše, Poslednja noč).

Kot ilustracije služijo posnetki rokopisov pesmi, ki so jih zapisale šolane in nešolane roke. Tu so še posnetki tekstov iz tiska NOB in pismo, ki je prispelo med prvimi na poziv k zbiranju gradiva 1976. leta. Naj omenim, da je tisk ljubljanske tiskarne ČGP Delo lep in pregleden.

Marjeta Čampa

France Kresal: *Zgodovina Predilnice Litija 1886—1986* Litija, 1986, 210 str. in 56 fotografij.

Sto let obstoja neke tovarne je kar častitljiva doba in le malokatera pri nas se lahko pohvali s tako dolgim obratovanjem. Predilnica Litija je med njimi in je v letu 1986 praznovala stoletnico obstoja. V počastitev tega jubileja so izdali tudi pričujočo knjigo. Avtor, dober poznavalec razvoja tekstilne industrije, je zbral vsa svoja dosedanja dognanja o razvoju litijske predilnice.

Začetek litijske Predilnice je avtor postavil v leto 1886, ko je bila podpisana pogodba med različnimi podjetniki o ustanovitvi komanditne družbe, ki so jo poimenovali »Baumwollspinnerei und Weberei Schwarz Zublin + Co, Littai«. Družabniki so prihajali iz Italije, Švice in Nemčije. Kapital, ki so ga združili, je vse do leta 1895 znašal 465 000 goldinarjev. Gradnje nove tovarne so se lotili še istega leta. Najprej so zgradili predilnico in tkalnico za 96 strojev, kljub temu da je bilo predvidenih 720. Kasneje pa so nadaljnjo gradnjo tkalnice nasploh opustili. Vsa gradbena dela je opravilo znano ljubljansko podjetje Tünnies.

Nova družba je v kratkem osvojila s svojimi proizvodi hrvaško, dalmatinsko in bosansko tržišče, ki je bilo še nezasičeno. Rezultati so pokazali, da je proizvodnjo mogoče tudi razširiti. Tako so v letu 1901, prav za oskrbovanje omenjenih tržišč, zgradili v Varaždinu novo tkalnico, ki je dopolnjevala matično predilnico, tako da je bil proizvodni proces zaključen v okviru družbe.

Pred prvo svetovno vojno so lastniki tovarno modernizirali s sodobnimi stroji. Po prvi svetovni vojni pa je tovarna prešla v okvir Mautnerjevega tekstilnega koncerna, in sicer njegovega češkega dela, v katerega je bila vključena do leta 1930, ko jo je prevzel avstrijski del koncerna. V medvojnem obdobju je bila Predilnica tesno povezana s tekstilno tovarno v Preboldu, s katero sta bili od leta 1923 združeni v družbi »Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d. d.«. V medvojnem obdobju je tovarna uspešno poslovala in tudi gospodarsko krizo v tridesetih letih je ravno tako uspešno prebrodila. Sicer pa je tekstilno industrijo kriza najmanj prizadela. V letih pred drugo svetovno vojno so se pojavile težave pri oskrbovanju s surovinami, tako da je proizvodnja drastično

padla. Zaradi pomanjkanja bombaža so leta 1940 prešli na predelavo lesne volne, uvožene iz Italije in Nemčije.

Vojno je tovarna dočakala nepoškodovana, tako da so Nemci takoj obnovili obratovanje in dosegli visoko produkcijo. Z okupacijo se lastništvo ni spremenilo, saj je bil že od leta 1938 dunajski Creditanstalt lastnik vseh delnic »Jugoslovanskih tekstilnih tvornic Mautner«. Edina sprememba je samo pri imenu, saj so družbo preimenovali oziroma ustanovili novo z imenom »Littai-Pragwalder Textilwerke A. G.«. Lastnik je imel novo družbo za identično s prejšnjo in obdržal delnice z imenom jugoslovanskega Mautnerja vse do jeseni 1943, ko so jih zamenjali z drugimi, ki so se glasile na ime nove družbe. Zaradi pomanjkanja surovin, nizke storilnosti, odhoda večjega števila delavcev v partizane ter sabotažnih akcij na tovarniških objektih je konec novembra 1944 Predilnica prenehala delovati.

Po vojni je nova oblast tovarno zaplenila. V letu 1946 se je litijska Predilnica ločila od tovarne v Preboldu in postala državno podjetje zveznega pomena. Že naslednje leto pa je prešla pod republiško pristojnost. Nato je podal avtor v kratkih črtah prilagajanje Predilnice novim družbenim potrebam ter rekonstrukcijo in modernizacijo tovarne. Svoje izvajanje je zaključil na začetku šestdesetih let. Za vsako posamezno obdobje razvoja je navedel številne podatke o višini produkcije, strojni opremljenosti in finančnem poslovanju tovarne. Poleg historiat Predilnice je avtor na kratko orisal tudi razvoj tekstilne industrije v Sloveniji.

Drug sklop vprašanj, ki jih obravnava, je položaj delavstva ter razvoj delavskega gibanja v litijski Predilnici. Teh vprašanj avtor ni obravnaval ločeno, temveč jih je vpletel v prikaz razvoja tovarne. Tako je obravnaval položaj delavstva pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama, sindikalna in mezdna gibanja, ki so dosegla višek leta 1935, ko so si litijski predilci, med prvimi, izborili razmeroma ugodno kolektivno pogodbo. Posebno pozornost je namenil analizi kolektivne pogodbe, meznim sistemom in mezdam, zlasti strukturi mezd v litijski Predilnici leta 1936.

Poleg avtorskega dela je imel France Kresal pri nastajanju te knjige tudi mentorsko vlogo. Kot smo videli zgoraj, je prikaz razvoja Predilnice zaključil na začetku šestdesetih let. Zadnjih petindvajset let pa je obdelalo 18 sodelavcev tovarne, ki so zbirali gradivo in obdelovali posamezne teme po avtorjevih navodilih. Ti sodelavci so obdelali razvoj družbenopolitičnega življenja, položaj delavcev, razvoj proizvodnje in tehnično opremljenost tovarne od leta 1960 pa do leta 1985.

Knjiga je bogato opremljena z barvnimi in črno-belimi fotografijami, ki prikazujejo proizvodni proces in posamezne obrate v Predilnici. V prilogah so objavljene biografije vseh povojnih direktorjev, seznam delavcev, ki so bili na tak ali drugačen način odlikovani za svoj prispevek k uspehu tovarne ter trije slavnostni govori ob obletnicah Predilnice. Objavljen je govor Mitje Ribičica iz leta 1971 ob 85-letnici, Iva Klemenčiča, republiškega sekretarja za industrijo, iz leta 1976 ob 90-letnici in Andreja Verbiča, predsednika Gospodarske zbornice Slovenije, iz leta 1981 ob 95-letnici Predilnice. V knjigi so povzetki v angleškem, nemškem in italijanskem jeziku.

Žarko Lazarevič